

**Qocayeva Leyla Elşad qızı³²
KURT VONNEQUTUN “PIŞİK BEŞİYİ” ƏSƏRİNİN İDEYA-MƏZMUN
XÜSUSİYYƏTLƏRİ**

1963-cü ildə nəşr olunan "Pişik beşiyi", bəlkə də Vonnequtun dəqiqliklə əsl qara yumor adlandırılıla bilən romanıdır. Belə olan halda bu roman insan taleyinin qəbul edilməsində onun intellektual mübarizəsində daha bir dönüş nöqtəsidir. Onun ilk iki romanı laqeyd cəmiyyətdə ("Pianoçu") və bundan da daha laqeyd bir kainatda ("Titanın sirenası") insan taleyinin ikili araşdırmasıdır. "Zülmət gecə Anası"- bu hiddət haqqında sanki bir bəyanatdır. Özünün dördüncü romanını yazdıqdan sonra Vonnequt öz hiddətində bir qədər yumşalır – bu tendensiya Vonnequtun "Tanrı Sənə yar olsun, cənab Rosewater" və "Sallaqxana N5" əsərlərində də davam edir. Yer üzündə həyatın məhv edilməsi ilə bitən "Pişik beşiyi" əsərinin süjeti Vonnequtun hər hansı digər əsərindən pessimistlik baxımından heç də geri qalmır, buna baxmayaraq müəllifin hadisələrin bu cür faciəli dönüşünə verdiyi reaksiya onun yer üzündə həyatın qalmasına cavabdeh olanların işinə qarışmasıdır. Burada satira var, lakin bu satira qeyri-adi satiradır. Əsərin sonluğu fəlakətlidir, amma bu dəfə də onu daha az dəhşətli etmək üçün əlavə olunmuş bir element var. İddia etmək olar ki, "Pişik Beşiyi" Vonnequtun "Kül mühiti"dir. Yalnız kiçik Karib adasında etiqad edilən və güclü Amerika Birləşmiş Ştatlarında məlum olmayan – öz tərəfdarlarına "Sizi cəsəətli, xeyirxah, sağlam və xoşbəxt edən zərərsiz yalanlarla yaşa" deyən incə bir din olan Bokononizm bu romanın əsl qəhrəmanıdır. Bu açıq-aydın mistifikasiyadır, çünki bu dinə nə onun yaradıcısı və peyğəmbəri olan Bokonon, keçmişdə Lionel Boyd Conson, Zənci, eks-piyadaçı, dənizçi, bağban, dülgər və "Çarlz Atlas" bodibildinq məktəbinin məzunu olmuşdur, nə də ki, bu dinin qəddar düşməni, bu dinə qoşulanları ölümlə cəzalandıran "Papa" Monzano, San Lorenzo diktatoru inanır (hərçənd ki, ö özü gizlincə bu dinə etiqad edir). Bokonon Yəhudi-Xristian zəburlarına (psalmlara) bərabər olan özünün kalipsolarından birində söylədiyi kimi: "Bu din onun davamçıları olan insanlara, adanın zavallı və binəsib sakinlərinə onların tutqun və kədərli həyatlarında ən vacib bir elementi –inamı verir" (5).

Romanın nominal qəhrəmanı yazıçı və Melvil pərəstişkarıdır. O, kitabını nəsihət, 48 ilə başlayır "Məni İona çağır. Valideynlərim məni bu cür adla və ya buna bənzər adla çağırırdılar. Onlar məni Con deyər çağırırdılar." "Dünyanın sona çatdığı gün" adlı sənədli kitab üzərində işləyən İona və ya Con, atom bombasının atası, mərhum doktor Feliks Hoenikker haqqında məlumat arayır. Hoenikkerin üç övladı: cirtdan-boy Nyut, polis tərəfindən axtarılan Frank, 6 futluq, "at üzünə bənzər platin sarışın" klarnetçalan Anjela barədə daha çox məlumat əldə edilməsini hədəfləyən apardığı axtarışlar onu İlium, Nyu-Yorka aparır, daha sonra isə Frankın Papa Monzananın "Elm və Tərəqqi Naziri" olduğu San Lorenzoya gətirib çıxardır. Heç də təsadüfi deyildir ki, əsərdə qeyd edilənə görə, Nyut və Anjela İona ilə eyni yolun yolçularıdır-təsadüfi deyil ki, onlar eyni bir karəss, dini hücrəyə daxildirlər. Doqquzluq Buzu adlandırılan, doktor Hoenikkerin çirkin kiçik bir ixtirası onların karkassının əsas elementi-dayaq nöqtəsidir. Doktor Hoenikker bu ixtiranı özünün boş vaxtlarında etmişdir və Doqquzluq Buzu dünyanın nəhəng güclü dövlətlərinin bütün atom silahlarından daha təhlükəlidir. Bu bir buz formasıdır və həmin buz forması ərimə temperaturu farenheit üzrə 114,4 dərəcə olduğundan, təmasda olduğu hər hansı suyu dərhal dondura bilir. Tamah güdməyən alim təcəssümü olan doktor Hoenikker təsadüfən özünün üç övladına Doğuş – Ölüm kombinasiyası olan bir material parçası verir, övladları atalarının Milad ərəfəsində vəfatından sonra həmin material parçasını öz aralarında bölüşdürürlər. Romanın qalan hissəsində qəhrəmanın Bokononizm haqqında anlayışının artması, onun San Lorenzo presidenti vəzifəsinə kimi yüksəlməsi və hüsünkar Mona Aamons Monzana ilə nişanlanması, Papa Monzananın Doqquzluq Buzu səbəbindən ölümü və bunun ardınca baş verən hadisə - Papanın cəsədinin sürüşərək Karib dənizi sularına düşməsi, bununla da yer üzündəki suların donması və planetdə həyatın sona çatması nəql olunur. İona, Mona və az bir sayda digər insan adada sağ qalır, lakin daima onları izləyən doqquzluq buzuna cevrilmək təhlükəsi səbəbindən onların həyatda sağ qalmaları müvəqqəti xarakter daşıyır (2, s.78). Məhz altı ay ərzində donmuş heyvanlar və konserv məhsulları ilə qidalanmaq sayəsində İonah sağ qalır.

Ən sonda o, ikrah hissi doğuran Bokonon ilə qarşılaşır, "onun ayaqları... doqquzluq buzuna qərç olmuşdur". Bokonon ona öz incilinin son cümləsini yazdığını söyləyir. "Pişik beşiyi" – Vonnequtun ilk tam dəyərli satirasıdır. Duzlu-məzəli istehza əvvəlinci üç romanın hamısında cox əhəmiyyətli bir ünsür olsa da, istehza dördüncü romanda dominantlıq etmir.

Din, siyasət, biznes, elm və kiçik qazların bir dəstəsi hamısı şən şəkildə burada yığılmışdır. Bokononizm, əlbəttə, ibtidai Xristianlığın bir satirasıdır, öz keçmiş dülgər qurucusu, onun Sezarı (Makkabe), qanunsuz statusu və parabolik təlimləri ilə. Cənab Johnsonun dini, buna baxmayaraq, izzət daha az ciddiyyə alır və izzət təsdiqlərinin kanonik təbiəti ilə daha açıqdır. "Bokonon Kitabları"nın ilk cümləsində deyildiyi kimi "Sizə suyləmək istədiyim bədən həqiqətlər utanc verici yalandır. Müəllif-qəhrəmanı da bizə xəbərdarlıq edir: "Faydalı bir dinin yalan üzərində necə qurulacağını anlama bilməyən istənilən kəs bu kitabı da başa

düşməz. "Təsadüfən din, Çarlz Atlasın dinamik gərginlik prinsipinin dəyişməsi, əzələlərin bir-birinə qarşı tətbiq edilməsi ilə onların qurulması üzərində təsis edilmişdir. Bokononizm də Papa Monzano əks əzələ, Bokononun Yininə qarşı olan Yangdır. "Pişik Beşiyi"ndəki dini satira zərifdir, çünki Bokononizm zəruri bir funksiyanı yerinə yetirir və onun əsas yalançılığı heç kimə zərər vermir (4). Pozulacaq bir kahinliyi yoxdu və ehtiyatda saxlanacaq bir əmlakı yoxdur. Onun ritualı sadəcə boko-maru, kiminsə ayaqqabılarını çıxartmaq və "şüurun qarışması" üçün başqa bir şəxslə təkbaşına oturmaqdan ibarətdir. Romandakı digər satirik hədəflər o qədər də asanlıqla əldən getmir. Siyasət və biznes bədbəxt vətəndaşların qoyduğu yu-murtaları sovuran bir-birinə sarmaşmış ilanlar kimi görülür.

Kitabdakı personajlardan biri H. Loue Crosby, əmək problemlərinin qarşısını almaq üçün velosiped fabri-kini Çikaqodan San Lorenzoya köçürür, çünki "orada olan insanlar kifayət qədər yoxsuldurlar və kifayət qədər qorxurlar və bəzi düşüncələrə sahib olmaq üçün çox cahildirlər!" O, yeniyetmə avtomobil oğru-larını qanun pozucularına xəbərdarlıq olaraq evlərinin üzəndə asmağın tərəfdarıdır. Onun adadakı sələfləri, Castle Sugarın rəhbərliyi adanın torpaqları, resursları və ləyaqətini əlindən almaq üçün əllərindən gələni etdi. İnqilab tərəfindən qovulmazdan əvvəl tamamilə hökmranlıq edirdilər. "İdarəetmə forması Castle Sugar bir şeyə sahib olmaq və ya bir şey etmək istədiyi hallar istisna olmaqla bir anarxiya idi. Belə vəziyyətlərdə idarəetmə forması feodalizm idi. Zədəlanlıq kənar dünyadan olan tam silahlanmış adamları, Castle Sugarın plantasiya müdirlərindən ibarət idi. Cəngavərlik kizik hədiyyələr və ağılsız güzəştlər üçün əmlakı udlarmək və ya yaralamaq və ya işgəncə verəcək böyük yerli sakinlərdən ibarət idi. "Hükmət və ya biznesin məsbət təqdim edilən yeganə nümayəndələri Makkarti dövründə təmizlənmiş Amerikanın yeni səfiri idi ki, çünki onun həyat yoldaşı "New York Times" qəzetinə xaricdəki amerikalıların sevilməsinə güzləməmələrini təklif etdiyi bir məktub yazmışdı; və San Lorenzo Schweit-zeri olmuş keçmiş şəkər milyonzusu Julian Castle. Birincisi sərgəndə idi, ikincisi isə nihilist bir məqəddəs idi. Elm, yalnız anlaşılmaz dərəcədə başa düşdüyü sobsuz şeylərlə maraqlandığı, yüksək müvqeyindən tutmuş terminologiyasını dərk edə bilməyənlərin tənqidinə qədər Nobel Mükafatı sahibi, ölümündən az sonra həyat yoldaşını unutmuş, həyatında bir roman belə oxumamış (övladlarının dediyinə görə) və masasında ailəsinin şəklini deyil, qazon üzərində yığılmış top mermilərdən birini saxlayan doktor Ho-nikker ilə təmsil olunur. Vonnequt onu bir bənddə parlaq şəkildə xarakterizə edir.

"Pişik Beşiyi" "Catch-22"-dən iki il sonra nəşr olunmuş və istər-istəməz onunla məqayisə edilmişdir, mövzu və xarakteristikada açıq oxşarlıqlar vardır. Vonnequtun romanı isə stilistik baxımdan tamamilə fərqlidir; Səbjətin təfərrüfatları ilə məhdudlaşdıqda Hellerin ixtirallığı ilə Vonnequt bu detalların təqdim edilmə üsuluna həsr edir. Dinini icad etdikdən sonra, o, hekayə boyunca kalipolarını sitat gətirərək onu sanki toxumuşdur. Ada dilini tanıtdıqdan sonra o, Julian Castlenin oğlu San Lorenzonun yazdığı bir tarix şəklinə, Torpaq, Tarix, İnsanlar haqqında, indeksin bir hissəsini yaratmaq üçün bu elmi təcrübənin şəh bir parodiya formasında məlumat verir. Sonradan biz San Lorenzadan dövlət himnini eşidirik (bu, "Silsilə diki ev" ("Home on the Range") mahnısında səslənir).

Biz bunu ingilis dilində eşidirik, amma Vonnequt bunu "original" ada ləhcəsində göstərə bilərdi, çünki o, da bunu icad etmişdir. Yeni bir Dünya Dili olsa da, bu "A Clockwork Orange"dan olan Anthony Bur-gessin "Nədsat kimi çox səslənir; "Parılda, parılda kiçik ulduz", amma "Tsvent-kiul, tsvent-kiul, lett-pool store" kimi çıxır - Rasselas-Candide ilə təsadüf edir, çünki hər iki roman eyni ildə çıxmışdı. Sonda fəsil başlıqlarını qeyd etmək lazımdır, çünki Vonnequt burada xəbərcilikdən başqa hər şeyi istifadə edir. On-lardan 127-si var və roman cəmi 191 səhifədir; onların şəh şəkilli hissələri onun bir-birinə yapışdırıldığı cihazların sanki iynə ilə işlərinə öz töhfəsini verir. Tək oxuduqda, qısa metrajlı hekayələr, tamaşa, roman və esse başlıqlarının siyahısına bənzəyir, ümidverici müəlliflər qeyd dəftərlərində saxlamağa alışırlar – onlardan bəziləri, məsələn, "İsveçrə Ailəsi Robinson" ("The Swiss Family Robinson"), "Siçanlar və Kişilər" ("Of Mice and Men") və "Zəng, Kitab və Toyuq papaqda" ("Bell, Book, and Chicken in a Hat-box") var, yad əmək olar ki, da var (3, s. 14). Konteksti oxuyarkən onlar romanın iqtisadi əsasının ağıllı bir izahını formalaşdırır. Bu satiric mozaika müxtəlif üslublarda çap edilmiş köhnə reklamlardan birini xatırladır və ilk oxunuşda müəllifin spontan yanaşmasının çox çevikliyindən ("The Sirens of Ti-tan"dakikimi) ziyan çəkir, bu, həqiqətən yaxşı idarə olunan bir yazı parçasıdır və qüvvə nümayişinin altında dövrümüz üçün mənalı bir fantaziya (1, s. 210). Amerikalı romançı ümumiyyətlə, döyüş romanını döyüşdən qayıtdıqdan sonrakı ilk illərdə hazırlayır. O, onu hələdə iştirak etdiyi antipatiyanın başında olanda yazır. Bu, hər zaman qəhrəman və pis adamlar ilə dolu olan bir kitabdır və müharibənin iki əsas aspekti - qətl və dünyaya həsr edilib.

Литература:

Воннегут К. Фокус-покус. соч. в 5-ти томах. СПб «Старт», 1992, с. 210

Vonnegut, Kurt. 1963. Cat's Cradle. Mother Night. p 78

Farrell, Susan Elizabeth. 2008. Critical Companion to Kurt Vonnegut: A Literary Reference to His Life and Work. p 14

4. www.biography.com

5. www.vonnegutlibrary.org

Резюме

В статье рассматривается история эволюции философского романа за три века его существования. На этом фоне отдельно анализируются жанровые особенности романа К. Воннегута «Колыбель для кошки» как философского романа XX в. Жанр романа-предупреждения рассматривается как частный случай философского романа. Жанровая специфика анализируется сквозь призму традиционных особенностей философского романа и новаторства автора.

Summary

The article deals with the history of the evolution of the philosophical novel during the three centuries of its existence. The specific character of genre of the novel by Kurt Vonnegut «Cat's Cradle» is analyzed separately. «Cat's Cradle» is looked upon as a philosophical novel of the XX century for the warning novel is a particular case of the philosophical novel. The specific character of genre is analyzed in the light of traditional features of the genre and innovations of the author.

Rəyçi: fil.e.d.dos. Sevinc Saday qızı Zeynalova